

Simonas Daukantas

Kodėl Simonas Daukantas pasivadino "vargo pele"? Ką apskritai reiškia šis frazeologizmas? Ar jis tiesiog "vargšas" materialine prasme, ar kažkas kita? Reikia pasakyti, kad labai dažnai literatūroje apie S. Daukantą šis dviejų žodžių junginys suprantamas tik kaip faktinis įvertinimas, daugiausiai materialinės padėties apibūdinimas. Remiantis jo logika, Daukantas buvo vargšas, neturėjo pinigų, todėl negalėjo gerai maitintis, rengtis. Dėl to paties jis dažnai sirgo ir kita. Vis dėlto Daukantas anaipol nebuvo kone vargingiausias žmogus ano meto visuomenėje. Tai jau taip pat buvo pastebėta literatūroje apie Daukantą. Bet niekas iki šiol nepabandė išsamiau pasiaiškinti, kodėl vis dėlto jis pasivadino "vargo pele", jeigu objektyviai jis nebuvo toks jau didelis varguolis, o gana normaliai uždirbantis tarnautojas, kaip ir daugelis dabartinių panašų darbą dirbančių žmonių. Nenagrinėdami tautosakinių "vargo pelės" reikšmių, norime paklausti, kokia subjektyvi (daukantiška) "vargo pelės" reikšmė. Ar tai buvo tik atsitiktinai išsprūdusi frazė ar kažką

rimtesnio ir gilesnio slepiantis įvaizdis? Kalbos apie atsitiktinumą negali būti, nes "vargo pele" S. Daukantas save vadina rimtame paties parašytame istoriniame darbe bei liepia šiuos žodžius iškalti iki mirties pasirūpintame antkapiniame akmenyje. Vadinasi, pasirinkęs sau tokį vardą, S. Daukantas jame išsakė savo pagrindinę egzistencinę nuostatą, dviejų žodžių junginyje užšifravo visą savo gyvenimo prasmę. Jis sąmoningai pasirinko "prastuolio" poziciją, panašiai kaip tai viduramžiais darė Šv. Pranciškus Avyžietis, jo pasekėjai broliai minoritai (pranciškonai) ir kiti su liaudimi susiję ir jos gyvenimo vertybes propaguojantys ir praktikuojantys dvasininkai. Tik S. Daukantas buvo ne kunigas, o pasaulietis, gyvenimo prasmės ieškojęs minėtoje nuostatoje, ją, kad ir nespecialiai, išdėstęs savo tekstuose. Antai 1845 metais laiške T. Narbutui jis rašo: "...Kapitone, nori vienas padaryti tai, ką kituose kraštuose 200 ar 300 žmonių negalėjo įveikti, ir, matyti, ketini gyventi šimtą metų. Apie save aš visai kitos nuomonės: aš manau, šiandien būsiu, rytoj pūsiu." Kitame laiške S. Daukantas rašo: "...mes visi esam mirtingi, ir laikas prabėgs, kuris daugiau nebegrįš". Egzistencinę

"VARGO PELE"

SAVE VADINĖS

Simono Daukanto žmogiškoji sąvoka

SAULIUS PIVORAS

S. Pivoras

istoriko poziciją išduoda ir kiti jo mėgstami priežodžiai: "su saule negyvensi", "kol saulė patekės, rasa ir akis išės". Tai žmogiškojo menkumo, bet kartu ir jo didybės suvokimo pozicija. Tik tą žmogaus didybę jam pelno ne jo paties savimonė ar kitų pagyrimai, bet konkretūs, išliekamąją vertę turintys darbai. Taip galima paaiškinti ir jo

(Nukelta | 7 psl.)

(Atkelta iš 6 psl.)

anoniminės autorystės problemą. Paprastai teigiama, kad S. Daukantas savo veikalus pasirašinėjo pseudonimais, vengdamas galimų represijų. Siųsdamas Lietuvos Metrikos nuorašus jų pageidaujantiems kolegoms, jis prašė neskelbti savo pavardės, nes nuorašus darė ne pagal griežtas dokumentų archyvinio saugojimo taisykles ir tuo nusižengė savo tarnybinėms pareigoms. Be abejo, tai tiesa. Žinome ir vėlesnę "Būdo senovės lietuvių, žemaičių ir kalnėnų" bylą, kai carinė valdžia, matyt, ne apdovanoti norėdama ieško šio veikalo autoriaus. Negalima neigti ir to dalyko, kad S. Daukantas buvo iš tikrųjų labai įtarus ir atsargus žmogus ("žmudžinas"). Tačiau vis dėlto atsargumu ir galimų nemalonumų vengimu (kaip ir įtarumu) negalima paaiškinti kai kurių šio kolegijos asesoriaus poelgių. Savo knygų autorystės S. Daukantas neatskleidžia net ir savo artimiausiems bičiuliams. Jeigu kas nors iš jų žino vienas jo parašytas knygas, tai nežino, kas yra "Istorijos Žemaitiškos" autorius, ir nežinia ar žino, kas parašė "Būdą senovės lietuvių", nes S. Daukantas laiške M. Valančiui šios knygos autoriumi nurodo J. Laukį, o ne save. Net ir tokiam artimam žmogui savo kolegai T. Narbutui S. Daukantas rekomenduoja skaityti "Būdą" ne kaip savo, o kaip kito autoriaus kūrinį. Artimai pažinojęs S. Daukantą jo bendramokslis universitete S. Stanevičius nežino, kad "Darbų senųjų lietuvių ir žemaičių" autorius yra S. Daukantas. Pats istorikas šio savo rankraščio taip pat nenurodo šalia kitų, kuriuos jis išvardina 1857 m. laiško nežinomam asmeniui juodraštyje. Be to net ir iš esmės nekaltas, švietėjiško pobūdžio knygeles su ūkiniais patarimais valstiečiams S. Daukantas savo parašu nepasirašo. Ne dauguma ar beveik visi, o visi be išimties (sic!) S. Daukanto darbai jo pavarde nebuvo pasirašyti. Jeigu nustebina prašymas laikyti paslapyje dokumentų iš Lietuvos Metrikos pateikėjo pavardę, tai darbų autorystės slėpimas net nuo tikrų bičiulių tikrai stebina. Anonimiškumas išties kardinalus. Universitete gavęs teisių magistro laipsnį, juo niekur nepasirašinėja, nors savo laiškuose mėgsta į adresatus kreiptis tiksliai pagal jų pareigas ir titulus. Valančius žino apie "magistrą", bet irgi ne viską. Jis galvoja, kad Daukantas -- ne teisių, o filosofijos magistras. Testamente savo raštų S. Daukantas taip pat nepaminėjo. O juk tai irgi buvo materialinę naudą ir garbę galintis

atnešti turtas. Tad ne valdžios persekiojimų grėsmė buvo svarbiausia S. Daukanto pažiūrose į jo žmogiškųjų pasiekimų ir nuopelnų vertinimą. Jis neabejojo, kad jeigu nuopelnai tikri, tai jie niekur nedings, o autorius iš tikrųjų ne toks jau svarbus. Svarbūs ne tiek autorystės dalykai, kiek darbų reikšmė tautai. S. Daukantas savo laiškuose T. Narbutui mini "pasiaukojimą" tautai, o, rašydamas apie pirmųjų darbo įrankių istorinę genezę, S. Daukantas taip rašo apie nežinomus jų išradėjus: "Kokiais tie pirmieji mokytojai turėjo būti geradėjais, kurių vienog pramonis

S. DAUKANTO KAPAS
PAPILĖJE

šiandien dėvimas, retai kam į širdį tedingterėjo." Matyt istorikas irgi nori būti tokiu nežinomu geradariu, kurio darbai patys už save kalba. Gerai buvo Daukantui žinomas tautosakos, liaudies kūrybos

anonimiškumas. Tad ir jo paties anoniminė laikysena yra ne klasikinės-retorinės kultūros elementas, o tikrojo šio žmogaus liaudiškumo išdava. Apie tai, kaip S. Daukantas vertina visuomeninės veiklos santykį su rūpinimuisi asmenine padėtimi, galime spręsti iš dar vieno jo laiško T. Narbutui fragmento: "Tamstos pirmajame laiške minėtųjų asmenų uolumas nėra didelis, nes vienam iš jų buvo pasiūlyta už šimtą dukatų įsigyti visų kazokų privilegiją originalus, tačiau jis kitiems skundėsi kad esą per brangu, o grafo titulu labai rūpinasi -- štai koks vienas iš tų uoliųjų literatų". Politine prasme S. Daukantas -- demokratas, bet labiau liberalas, nes -- pasisako ne už padėties keitimą revoliucijomis ar valdžios dekretais, o už žmogaus apsisprendimo bei pasirinkimo laisvę. Jam svarbus ne tiek politinis lygiateisiškumas, kiek socialinė ir politinė laisvė. Bet Daukantas yra ir atsiskyrėlis -- vienišius, didelis racionalistas. Ne dėl atsitiktinės užgaidos ar ypatingo patoso, bet matyt dėl žmogaus savarankiškumo ir nepriklausomybės aukštinimo jis rašo Robinzono istorijos sekimą. Gal ir jo paties tarnyba Rygoje -- kelionė į "negyvenamą salą". Minėto sekimo pratarmėje S. Daukantas aiškiai pažymi bendruomeninio gyvenimo trūkumus, sakydamas, kad nors gera "draugybė kiekvienoj matyt globą nuo kitų gaunančiam, dėl ko (betgi) daug žmonių yra nedūmojančių ir nerymančių apie daug daiktų". Visą savo gyvenimą jis nugyveno kaip neeilinis darbuolis, aukojo savo darbą tautos labui. Pernelyg blogos, savo specifiką turinčios darbo archyve sąlygos jam išties galėjo atrodyti sunkios: "Mano likimas buvo ir yra labai liūdnas. (...) Sėdėdamas per dešimtį metų drėgname ir šaltame archyve, po 8 ar 9 valandas beveik nepasikeldamas iš vietos, taip baisiai sustingdavau nuo drėgno šalčio, kad paskui eidamas visą valandą nejausdavau kojų". Drėgnas ir šaltas archyvas čia -- nebūtinai konkreti realybė, bet to "liūdno likimo" įvaizdžio konkretizacija, nors kalbėdamas apie savo ligas S. Daukantas ne taip jau daug ir perdėjo. Pasakodamas apie senatvės nelaimės ir diagnozuodamas gyvenimo saulėlydį, S. Daukantas savo tautosakinę parafrazę pripildo skausminga autoironija: "nėra kam pasirūpinti karštančiu seniu -- visa globa boba". "Vargo pelė", kaip sakė S. Daukantas, yra tikrosios garbės vardas. Gal ir mes neturėtume visai šio vardo paniekinti.